

זוהי פרשה אמריקאית. היא נוגעת מאוד לישראל

מבריק, אבל...

על החוקה של סטאלין נאמר שהיא המתקדמת ביותר בעולם. אולם אין ערך לחוקה כאשר שולט במדינה עריץ, בעזרת מיפלגה יחידה, מרתפי-עניינים, מיסטרזה חשאית ומחנות-עבדים. כיום יש בעולם עשרות מדינות בעלות חוקות נהדרות, שאינן שוות במציאות קליפת-השום.

כל זה נכון. אבל נכון גם שאין בעולם אף מדינה דמוקרטית אחת. שאין לה חוקה כתובה ומשוריינת.

(החריג היחיד הוא בריטניה. אבל לבריטניה יש חוקה בלתי-כתובה, משוריינת, המעוגנת במסורת שילטונית ומישפטית של מאות כשנים. לכך אין זכר בישראל.)

■ ■ ■

ישראל זקוקה לחוקה. לא כדי להציל את המדינה מפני סכנות הפאשיזם החילוני ו/או הדתי, הקיימות בה כיום והעולות להתגבר בה מחר. לשם כך דרושים בני-אדם, לא דפי-נייר.

החוקה דרושה כדי להבטיח את הדמוקרטיה מפני הדמוקרטים עצמם, למנוע חריגות, לשכלל את סידרייה-השלטון, למנוע עריצות של הרוב וקפוח המיעוט.

ובעיקר: כדי להחזיק את הציבור לדמוקרטיה, לבצר את התודעה הדמוקרטית בלב כל אדם בישראל, משחר ילדותו.

אין זה מיקרה שהחוקה יקרה כל-כך לאמריקאים, עד כי אומה שלמה מסוגלת להתפנות כמעט מכל עיסוק אחר ולהשתתף בוויכוח עליה.

כל ילד אמריקאי לומד עוד בגן-הילדים לכבד את החוקה, להתייחס אליה כאל מציאות מוחשית, כמו אל הדגל.

(אין זה גם מיקרה שדווקא בארצות-הברית קיבלה החוקה צביון כזה, כמעט של קדושה. האומה האמריקאית מורכבת מבני כל הגזעים והלאומים, מהגרים מכל הארצות-יבולי עימם מסורות שונות. רק ודתות שונות: הסמלים החילוניים — הדגל, האזרחות, החוקה — הם המאחדים את האומה הארירה הזאת.)

ישראל אינה דומה לארצות-הברית. רוב אזרחיה רואים את עצמם כצאצאי עם אחד — היהודי. למיעוט אין זכויות לאומיות. אבל היהודים באו מכל הארצות, והביאו עימם מיסורות שונות. רק חלק זעיר מכל העולים באו מארצות שידעו אי-פעם דמוקרטיה אמיתית. נתיני הצאר הרוסי והמלך המארוקאי, הנציב העליון הבריטי ומלך עיראק בוודאי לא ראו דמוקרטיה בעיניהם.

הדמוקרטיה הישראלית היא כמעט נט, כמו השפה העברית ומדינת-ישראל עצמה.

מי שאינו מאמין בניסים, חייב לתת את דעתו לצורך לכבד את המציאות הזאת מכחינה חינוכית ומדינית, מישפטית ותרבותית. גם לשם כך דרושה חוקה.

■ ■ ■

אילו היתה קיימת בישראל החוקה האמריקאית, למשל, היו קורים הרבים הבאים:

כל התשלומים מקופת-המדינה לבתי-הספר הדי-תיים והישיבות היו פוסקים מיד.

כל החוקים הכופים על המדינה פוסקים תימים היו מתבטלים כמעט אוטומטית, כגון חוקים המונעים נשואין וגירושין אזרחיים, תחבורה בשבת, מכירת בשר-חזיר.

רוב החוקים היוצרים אפליה גלויה או מוסווית בין גברים ונשים, יהודים וערבים, מיזרחים ואשכנזים, אורתודוקסים ורפורמיים, היו מתבטלים.

בית-המשפט העליון היה מבטל כמעט אוטומטית חוקים ישנים וחרישים הנוגעים בזכויות-האדם. (למשל: החוק לאיסור המיפגשים עם אנשי-א"ש היה מתבטל כמעט אוטומטית.)

כוחו של ראש הרשות המבצעת (ראש-הממשלה, אצלנו) היה מתחזק, כדי לאפשר לו לנהל את המדינה בתקופה הקצובה לו, וחבריה-הכנסת היו נבחרים כמשיין. תלותם כמנגנוני-המיפלגות היתה פוחתת בהרבה.

וכן הלאה.

אינו מעריץ עיוור של השיטה האמריקאית. יש בה לקיים רבים ובלוטים.

מישטר המעלה מתוכו נשיא כמו רונלד רגן בוודאי אינו יכול להיות כללי-השלמות. מצב השחוריים והנשים אינו משתפר במהירות הראויה. לא הייתי מקבל שום סעיף של החוקה האמריקאית מבלי לבחון היטב אם הוא מתאים למציאות שלנו.

אך החוקה האמריקאית היא ארמון מפואר, גם אם ניתן למתרח ביקורת על חלק זה או אחר של המיבנה. הבניין שלנו דומה יותר לסוכת דויד הנופלת.

■ ■ ■

אחרונה קמה בארץ קבוצה של פרופסורים, וניסחה חוקה-לדוגמה. היא גרמה לחירוש הוויכוח על הצורך בחקיקת חוקה. קמו תנועות לקידום הרעיון.

אני תומך בהן בהתלהבות. איני מסכים לכל מילה המתפרסמת בשם התנועות. אך בעצם הריישה לחקיקת חוקה אני רואה מאמץ ציבורי דמוקרטי בעל חשיבות עליונה.

יש צורך חיוני בחקיקת חוקה לישראל. אין לחשוש מפני הקשיים הברורים בכך. אדרבה, נראה נבונה את הבעיות, נתמוך עימן, נכריע באורח דמוקרטי. הוויכוח עצמו יחשל את הדמוקרטיה בישראל.

אני חולם על היום שבו תהיה לנו חוקה, אני חולם על היום שבו תסער המדינה סביב מינויו של שופט כמו בורק, עד אז אמשך לקנא.

■ ■ ■

נאת אודי אבנרי

עסקה בכך יותר מאשר במילחמה המאיימת במפרץ הפרסי או במשאומתן הצפוי עם הסובייטים. העם האמריקאי החליט שזה חשוב. והוא צודק.

אני מקנא באמריקאים, מפני שלכל אלה אין זכר במציאות שלנו.

השופטים מתמנים אצלנו בלי קשר לדיעותיהם, וכלי קשר לדעתיהם.

הפוליטיקאים אינם משנים את עמדותיהם על פי רצון בוד ריהם. הם נבחרו, במיקרה הטוב ביותר, על-ידי חבריה-המרכו של מיפלגתם.

שום בית-משפט בישראל אינו מוסמך לבטל חוק של הכנסת, הנוגד את החירויות היסודיות של האדם. בישראל יכולה הכנסת

לחוק, ברוב של 3 נגד 2, חוק האוסר על אדומי-שיער לשאת נשים תכולות-עניינים. בית-המשפט יהיה חייב לבצע חוק זה. כי בישראל — וזהו שורש כל רע — אין חוקה.

הפוליטיקאים, שעמדו ליד עריסת המדינה, השתמשו מחובתם לחוקק חוקה. הם הפכו את "האסיפה המכוננת", שהיתה אמורה לעשות זאת, לכנסת הראשונה, מוסד של בירבורים.

הפוליטיקאים לא היו מוכנים להתמודד עם הבעיות הגדולות, שהיו צריכות להיעתר בחוקה. מקומה של הדת במדינה החילונית, מעמדו של המיעוט הלאומי הערבי במדינה היהודית, שמירת הדמוקרטיה במצב-חירום מתמשך, ועוד ועוד.

כמעט כל פוליטיקאי הוא משתמש מטיבעו. זה טכוע באופי המיקצוע. פוליטיקאים אינם אוהבים להכריע, מפני שזה רוכש להם אויבים. הם אוהבים לרחות ולמצוא חן בעיני כל.

לכן נערמו במשך קרוב ל-40 שנים תלילות של תירוצים, שנועדו להצדיק את ההשתמטות: אין צורך בחוקה. בעצם יש לנו כבר חוקה. החוקה רק תווק. תראו מה קרה למדינות שהיתה להם חוקה. חוקי-היסוד שלנו כבר מהווים למעשה חוקה.

בקיצור: לא שאלנו כד. הכד ששאלנו היה שבור. וחזן מזה כבר החזרנו אותו כשהוא שלם.

■ ■ ■

ובן מאליו שחוקה כזו אינה שומרת על הדמוקרטיה. חוקה של ארצות-הברית לא היתה מונעת את עלייתו של היטלר או סטאלין אמריקאי, אלמלא היה הציבור האמריקאי די נחוש בהחלטתו לשמור עליה.

הביצורים הטובים ביותר אינם עוזרים, כאשר אין חיילים להגן עליהם. אבל כאשר יש חיילים להגנה על מוצב, הביצורים עוזרים מאד-מאוד!

החוקה של ויימאר לא הספיקה כדי להגן על הרפובליקה הגרמנית ולמנוע את עלייתו של היטלר, מפני שהדמוקרטיה היתה זרה (או) למרבית העם הגרמני.

אני מקנא באמריקאים. שוב. מזה כמה שבועות עסקה האומה האמריקאית כולה בוויכוח על מינויו של שופט, אחד רוברט בורק (מתחרו עם ניו-יורק), לבית-המשפט העליון.

ועדת-הסנאט דנה במינוי. השופט העיר לפניו כמעט כל פרשן בעיתונות, ברריו ובטלוויזיה חיוה את דעתו. הוועדה הצביעה (נגד). מליאת-הסנאט עומרת להצביע על כך אף היא, אחרי דיון ממצה. בית-המשפט סוער הוויכוח על המינוי בכל טרקלין, במקומות-העבודה, במיסעות, במסיבות סופי-השבוע.

אצלנו כל זה לא היה מתרחש. כאחד הבקרים היינו קוראים בעיתונים כי פלוני התמנה כשופט בבית-המשפט העליון. את ההחלטה היתה מקבלת ועדה אלמונית, המורכבת מכמה פוליטיקאים ומכמה מישפטנים, שהציבור הרחב כלל אינו מודע לקיומה. איש לא היה שואל לדיעותיהם של המועמדים על נושאים מישי-פטיים חשובים. כמה בעלי-השפעה היו מושכים בחוטים, והוועדה היתה מחליטה אחרי דיון חשאי.

איפה אנחנו ואיפה האמריקאים!

■ ■ ■

ויכוח האמריקאי סובב כולו סביב השקפותיו של רוברט בורק הנ"ל. הן נברקו במיקרוסקופ. נאומיו, פסקי-הדין שלו וכל שאר התבטאויותיו בעבר ובהווה נבחנו עד לפרטי-פרטיהם. איש לא הכחיש שהאיש הוא מישפטן מבריק, הוגה-דעות מרשים, איש תרבותי מאוד, בעל כושר אינטלקטואלי נדיר.

כאשר מסר את ערותו לפני ועדת-הסנאט ונחקר על-ידי הסנאט טורים, הוא גימד את רובם בלעני הטלוויזיה. כמה מן הפוליטיקאים החשובים ביותר בארצות-הברית התגלו מולו כאפסים אינטי לקטואליים. אחרים מהם כלל לא העוו להתגרות בו, ואחרים הקפידו לקרוא את כל דבריהם מן הכתב.

יתר על כן, לפני שש שנים בלבד אישר הסנאט פה-אחד את מינויו של אותו שופט עצמו כשופט בבית-המשפט הגבוה של מחוז קולומביה, הוא מחוה העיר וושינגטון.

אם כן, מה קרה עכשיו?

קרה שבית-המשפט העליון של ארצות-הברית מחולק כעת כמעט שווה-בשווה בין אנשי-ימין וליברלים, ושופט אחד נוסף יכול להכריע לכאן ולכאן. על כן חשובות דיעותיו של בורק. בחינת עמדותיו בעבר הוכיחה שהוא מוכן לאפשר סיוע ממשלתי לבתי-ספר דתיים (דבר נתעב בעיני רוב האמריקאים, ובייחוד היהודים), שהוא פגע בזכויות הנשים והשחורים, שהוא תמך בחוקים נגד הפלות ונגד השימוש בקונדומים על-ידי זוגות נשואים בחדרה-מיטות שלהם.

הנושא האחרון וזה כבינו, "הזכות לפרטיות", ויתכן שהוא, יותר מכל שאר הנושאים, הרס את מועמדותו של רוברט בורק, בקיצור, העם האמריקאי החליט כי מישפטן גדול זה, שופט הגול ופרופסור נודע למישפטנים, שהוצע על-ידי הנשיא הפוסולרי, הוא ימני ("שמרני") קיצוני מדי.

כל זה התנהל לעיני עשרות המיליונים, שעקבו אחרי הדיונים באמצעות הטלוויזיה. במהלך הדיונים התגבשה דעת-הקהל. הסיי-מנים לכך הגיעו לירידת הסנאטורים. אלה מיהרו להתאים את עמדתם האישית לדעת בוחריהם בבית.

בורק נפסל.

■ ■ ■

יבור המערכה הזאת לא היה בורק, עם כל הברקותיו. הגיבור לא היה גם אחד הפוליטיקאים, שיצאו מן העניין בשן ועין.

הגיבור היה מיסמך שנכתב לפני 200 שנים — החוקה של ארצות-הברית.

על המיסמך הזה היה נטוש הוויכוח. ולא ויכוח עיוני בלבד. הכל הבינו כי הוויכוח הוא מעשי ביותר, שהוא נוגע לחייהם היומיומיים של 200 וכמה מיליוני אמריקאים.

בורק טען שעל השופטים לדבוק באות של החוקה. לא להרחיב ולא להעמיק. שעליהם לשפוט על פי החוקה כמות שהיא, ועל פי כוונותיהם המצומצמות של מנסחיה לפני שמונה ורורות. רבים מהם היו בעלי-עצם, ואיש מהם לא היה פמיניסט.

מתנגדיו של בורק — ורוב האמריקאים — טענו שהחוקה היא מיסמך חי, המתקדם עם הזמן, בעזרת בית-המשפט, ולכן צריכים השופטים לשפוט על פי רוח החוקה כפי שהיא צריכה להיות בכל תקופה.

למשל: בחוקה עצמה אין זכר למושג "פרטיות". התפיסה המודרנית אומרת שחירות האדם — המובטחת בחוקה — כוללת בהכרח את זכותו לפרטיות, ובין השאר הזכות לבצע הפלה ולהשתמש במגע-מיניעיה.

בית-המשפט העליון של ארצות-הברית מופקד על ביצוע החוקה. הוא יכול לפסול כל חוק של הקונגרס וכל פעולה של הממשלה, כל פסק-דין של בית-המשפט וכל מעשה של רשות מחוזית ומקומית, אם הוא סותר, לדעת, השופטים, את החוקה. לכן חשוב מי יישב במוסד השופטי עליון זה.

מיליונים נטלו חלק בוויכוח על מיסמך עיוני זה. אומה שלמה